

Nr 104.

Av herr **Hedlund** i Östersund, om anslag till bidrag för uppförande av byggnader för folkskoleväsendet i riket m. m.

Vid 1920 års riksdag väcktes av herr Jonsson i Hökhult m. fl. en motion i andra kammaren nr 209 om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av statsbidrag till uppförande av byggnader för folkskoleväsendet i riket. Motionen föranledde ett samfällt beslut av båda kamrarna, och i skrivelse den 15 juni 1920 anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t tacktes låta utreda, i vad mån och på vilket sätt staten kunde lämna bidrag till uppförande av byggnader för folkskoleväsendet i riket, samt därefter fortast möjligt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Ifrågavarande utredning, som anförtroddes åt särskilda sakkunnige, nämligen herrar Värner Rydén, N. J. F. Almqvist, Adam Hult, A. Ihrmark samt P. Nilsson i Bonarp, slutfördes under loppet av juni månad 1923, och betänkandet dagtecknades den 22 i samma månad.

I det synnerligen intressanta och klagörande betänkandet framläggas otvetydiga bevis för de stora behov, som här föreligga. Ur utredningen må några exempel beträffande byggnadsbehovet och kommunernas ekonomiska förhållanden här anföras.

Skellefteå landsförsamlings skoldistrikt uppgives sålunda föfoga över 109 läsrum, av vilka 84 betecknas som otjänliga. Antalet lärarbostäder uppgick till 96, av vilka emellertid 41 bestodo av 1 rum utan kök eller allenast kök. Nybyggnadsbehovet anslås till 133 lärosalar, därav 75 för folkskola och 58 för småskola eller mindre folkskola, samt 147 lärarbostäder, varav 34 för manlig och 53 för kvinnlig folkskollärare samt 60 för annan lärare. Skoldistriktet, beläget vid kusten, hade ett medelskattetryck för åren 1918—1922 av 13 kronor 53 öre och en medelutdebitering till folkskoleväsendet under samma tid av 3 kronor 76 öre. *Fällfors* skoldistrikt, en inlandssocken i det egentliga Västerbotten, hade 1 läsrum för folkskola och 12 för mindre folkskola, av vilka sistnämnda 8 ansågos otjänliga, samt 6 lärarbostäder om 1 rum med kök och 10 innefattande 1 rum utan kök eller endast kök. Byggnadsbehovet uppgives till 26 lärosalar, därav 12 för folkskola, samt 24 lärarbostäder, varav 4 för manlig och 9 för kvinnlig folkskollärare samt 11 för annan lärare. Medelskattetrycket uppgick till 18 kronor 53 öre och medelutdebiteringen för folkskoleväsendet till 9 kronor 54 öre. *Stensele* skoldistrikt i inre Lappland föfogade över 48 läsrum, varav 40 otjänliga, samt 48 lärarbostäder, varav 40 omfattade 1 rum utan kök eller allenast kök. Byggnadsbehov: 53 lärosalar, därav 14 för folkskola, och 53 lärarbostäder, varav 4 för manlig och 9 för kvinnlig folkskollärare samt 40 för annan lärare. Medelskattetryck 10 kronor 23 öre; utdebitering för folkskoleväsendet 3 kronor 34 öre. *Tärna* skoldistrikt, inne vid gränsen mot Norge, disponerade över 14 läsrum, alla otjänliga, och

14 lärarbostäder, av vilka 13 bestodo av 1 rum utan kök eller endast kök. Byggnadsbehov: 20 lärosalar, därav 5 för folkskola, samt 20 lärarbostäder, varav 2 för manlig och 3 för kvinnlig folkskollärare samt 15 för annan lärare. Medelskattetryck 18 kronor 22 öre; utdebitering för folkskoleväsendet 4 kronor 76 öre.

Från Norrbottens län må ävenledes några siffror anföras beträffande byggnadsbehovet. *Råneå* skoldistrikt: byggnadsbehov 39 lärosalar, 69 tjänstebostäder; medelskattetryck 16 kronor 94 öre, medelutdebitering till folkskoleväsendet 5 kronor 90 öre. *Norrfjärdén*: 20 lärosalar, 25 tjänstebostäder; medelskattetryck 20 kronor 33 öre, medelutdebitering till folkskoleväsendet 5 kronor 92 öre. *Nederkalix*: 44 lärosalar, 75 tjänstebostäder; medelskattetryck 13 kronor 10 öre, medelutdebitering till folkskoleväsendet 3 kronor 9 öre. *Årevidsjaur*: 34 lärosalar, 77 tjänstebostäder; medelskattetryck 11 kronor 54 öre, medelutdebitering till folkskoleväsendet 3 kronor 61 öre. *Jokkmokk*: 30 lärosalar, 25 tjänstebostäder; medelskattetryck 14 kronor 89 öre, medelutdebitering till folkskoleväsendet 4 kronor 72 öre. För en mängd skoldistrikt inom Norrbottens och Västerbottens län förekommer härutöver behovet av särskilda skolhem för inackordering av de mest avlägset boende barnen.

Så svårartade äro förhållandena icke i de övriga norrländska länen, men även i Västernorrlands och Jämtlands län möta mångenstädes skolbyggnadsbehov av betydande omfattning. Från olika delar av Västernorrlands län må några exempel anföras. *Stöde*: byggnadsbehov 12 lärosalar, 13 tjänstebostäder; *Njurunda*: 17 lärosalar, 21 tjänstebostäder; *Stigsjö*: 11 lärosalar, 11 tjänstebostäder; *Tåsjö*: 23 lärosalar, 23 tjänstebostäder. Följande siffror från olika delar av Jämtlands län lämna ock en vägledning. *Hammerdal*: 23 lärosalar, 22 tjänstebostäder; *Ström*: 45 lärosalar, 43 tjänstebostäder; *Åre*: 19 lärosalar, 18 tjänstebostäder; *Åsen*: 19 lärosalar, 18 tjänstebostäder; *Berg*: 11 lärosalar, 11 tjänstebostäder.

Även beträffande övriga delar av riket uppvisades i nämnda betänkande, att på många ställen stora behov av byggnader i tungt beskattade skoldistrikt föreligga.

I fortsättningen av betänkandet (sid. 25—31) lämnas en närmare redogörelse för de behov av statshjälp, som kunna anses föreligga, och tillåter jag mig att i detta hänseende hänvisa till ifrågavarande del av de sakkunnigas framställning.

De sakkunniga sammanfattade resultatet av sina undersökningar i dessa stycken på följande sätt.

»Den utredning, vi i det föregående lämnat angående behovet av statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet i riket, har sålunda fört oss till följande resultat:

att behov av statsbidrag för ifrågavarande ändamål föreligger för det största antalet skoldistrikt, även om detta behov framträder med olika styrka ej blott inom skilda delar av riket utan jämväl de olika skoldistrikten emellan,

att mer än femtedelen av skoldistrikten redan uppfört lokaler för folkskoleväsendet i erforderlig utsträckning, och att därutöver ett antal skoldistrikt på grund av relativt lågt skattetryck eller ringa utdebitering för folkskoleväsendet ej synes böra ifrågakomma till erhållande av här nämnt statsbidrag, samt slutligen

att flertalet skoldistrikt inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker på grund av synnerligen ogynnsamma förhållanden å förevarande område bör

komma i åtnjutande av ett väsentligt högre statsbidrag än det för riket i övrigt gällande.»

Efter en ingående undersökning angående de allmänna grunderna för statsbidrags utgående samt olika bidragsskalor, som därvid kunna komma i tillämpning, ävensom beräkning av därmed förenade kostnader (Bet. sid. 33—49) framlägga de sakkunniga följande »förslag till förordning angående statsbidrag till uppförande av byggnader för folkskoleväsendet i riket.»

1 §.

1. Statsbidrag till uppförande av byggnader för folkskoleväsendet i riket ävensom av bostäder för vid dessa skolor anställd lärarpersonal skall, i den mån riksdagen för ifrågavarande ändamål beviljar medel, utgå under de villkor och i den utsträckning, här nedan stadgas.

2. Statsbidrag må jämväl kunna utgå för sådan på- eller tillbyggnad av redan befintliga skolbyggnader eller lärarbostäder, varigenom nya lärosalar eller bostadsrum erhållas, dock endast i det fall att en sådan åtgärd visas medföra avsevärt mindre kostnader för ifrågavarande byggnadssyfte än en nybyggnad. Därvid skall genom intyg av byggnadssakkunnig person, som av vederbörande länsstyrelse godkännes, vitsordas, att den befintliga byggnaden är av den beskaffenhet, att planerad på- eller tillbyggnad lämpligen kan ske. I övrigt skola beträffande på- eller tillbyggnad i tillämpliga delar gälla de för statsbidrag till nybyggnad meddelade bestämmelserna.

2 §.

Skoldistrikt, som omfattar stad, är icke berättigat till statsbidrag för uppförande av lärarbostäder.

3 §.

1. I fråga om skolbyggnad skall statsbidrag utgå till följande utrymmen och anläggningar ävensom till desamma hörande fast inredning, nämligen:

- a) lärosalar till samma antal som det beräknade antalet läraravdelningar;
- b) nödiga utrymmen för undervisning i gymnastik, slöjd och hushållsgöromål;
- c) nödiga trappor, förstugor, avklädningsrum, korridorer och tamburer samt material- och förrådsrum;
- d) nödiga vindar och källare, bekvämlighetsinrättningar och uthus; samt
- e) för lokalerna erforderliga, inom byggnad belägna ledningar och anordningar för belysning, uppvärmning, ventilation, vatten och avlopp.

2. Därest skolbyggnad omfattar jämväl andra utrymmen och anläggningar än i 1 mom. sagts, är skoldistrikt icke berättigat att uppbära statsbidrag till den del av byggnadskostnaderna, som belöper därpå.

4 §.

1. Det skall åligga skoldistrikt att för skolbyggnad, för vars uppförande statsbidrag utgår, tillhandahålla lämplig och välbelägen samt planerad och i övrigt iordningställd tomt, att bereda erforderlig tillgång till vatten samt att anlägga och underhålla nödig utfartsväg.

2. Vid uppförande av skolbyggnad eller lärarbostad skall tillses, att de i gällande folkskolestadga eller boställsordning för lärarpersonalen vid folk- och småskolor meddelade bestämmelser varda behörigen uppfyllda.

5 §.

För att statsbidrag skall kunna erhållas, erfordras:

a) att den kommunalskatt, den landstingsskatt och den vägs katt, som kommunen samt vederbörande landsting och väghållningsdistrikt för det löpande året beslutat till uttaxering, skola tillhopa hava föranlett så högt skattetryck, att detta, beräknat på sätt i 6 § sägs, uppgår till eller överstiger åtta kronor för etthundra kronor inkomst, varjämte det skattetryck, som på enahanda sätt beräknat föranletts av det löpande och de fyra nästföregående årens uttaxeringar, skall i medeltal för dessa fem år likaledes uppgå till minst åtta kronor för etthundra kronor inkomst; samt

b) att de utgifter för distriktets folkskoleväsen, för vilkas bestridande uttaxering beslutats för det löpande och de fyra nästföregående åren, skola motsvara ett belopp av i medeltal minst en krona för etthundra kronor inkomst.

6 §.

Vid beräkning av det i 5 § a) angivna skattetryck skall iakttagas följande:

a) Kommunal skatten med de jämkningar, som kunna föranledas av föreskrifterna under b) här nedan, ävensom landstingsskatten skola upptagas till det belopp för etthundra kronor inkomst, varmed de uttaxerats å inkomst av fast egendom, kapital och arbete. Vägs katten skall beräknas till det belopp för etthundra kronor inkomst, som det uttaxerade beloppet per vägfyrk utav inkomst av fast egendom, kapital och arbete motsvarar för etthundra kronor sådan inkomst;

b) Har kommunen icke eller endast delvis begagnat den i 3 § i lagen den 11 oktober 1912 om skogsaccis m. m. medgivna rätt att såsom tillskott till täckande av utgifter använda skogsaccismedel, eller har kommunen för sådant ändamål icke använt därför eljest tillgängliga medel, skall endast den uttaxering tagas i beräkning, som skulle hava erfordrats, därest nämnda tillgångar kommit till dylik användning.

7 §.

1. Statsbidrag skall, därest ej bestämmelserna i 8 § härnadan annat föranleda, utgå med viss procent av den beräknade byggnadskostnaden, och bestämmas denna procent med hänsyn till medeltalet för det löpande och de fyra nästföregående åren av utdebiteringen för distriktets folkskoleväsen, beräknat på sätt i 5 § b) sägs.

2. Statsbidraget skall utgå, därest nämnda medeltal uppgår till

- 1 krona men ej 1 krona 50 öre med $16\frac{2}{3}$ procent,
- 1 krona 50 öre men ej 2 kronor med 20 procent,
- 2 kronor men ej 2 kronor 50 öre med 25 procent,
- 2 kronor 50 öre men ej 3 kronor med $33\frac{1}{3}$ procent samt
- 3 kronor och därutöver med 50 procent.

3. Undantagsvis må skoldistrikt inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, vilket på grund av befolkningens gleshet eller andra särskilda omständigheter kan anses vara särskilt betungat med byggnadskostnader för folkskoleväsendet, samtidigt som befolkningens ekonomiska bärkraft visas vara synnerligen ringa, kunna enligt Kungl. Maj:ts beprövande erhålla statsbidrag

utöver vad i 2 mom. sagts, dock i intet fall mer än 80 procent av den beräknade byggnadskostnaden.

4. Ej må statsbidrag utgå med högre belopp än 200,000 kronor för en och samma skolanläggning.

8 §.

Därest det visas, att utdebiteringen för folkskoleväsendet under det löpande året eller något av de fyra nästföregående åren uppenbarligen satts högre, än som enligt normal hushållning bort äga rum,

eller finner Kungl. Maj:t eljest särskilda skäl därtill föranleda, må ansökning om statsbidrag avslås eller ock bidraget nedsättas till lägre belopp än i 7 § sägs.

9 §.

Beslut om beviljande av statsbidrag, varom i denna förordning är fråga, meddelas av Kungl. Maj:t.»

De sakkunniga framlägga därjämte förslag till kungörelse angående utbetalande av statsbidrag för ifrågavarande ändamål ävensom därvid fogat formulär (sid. 52—59).

De allmänna grunderna för statsbidrags utgående kunna i korthet sammanfattas sålunda:

Varje skoldistrikt, som under det löpande samt de senast förflutna fyra åren haft ett medelskattetryck (kommunal-, landstings- och vägs katt) av minst 8 kronor för 100 kronors inkomst, blir berättigat att erhålla statsbidrag för folkskolebyggnaders uppförande under förutsättning, att utdebiteringen till folkskoleväsendet för samma tid i medeltal uppgått till minst 1 krona för 100 kronors inkomst.

Beträffande bidragets storlek föreslås en progressiv skala, sammanhängande med storleken av utdebiteringen för folkskoleväsendet. Lägsta bidragsprocent, 16 $\frac{2}{3}$ procent, tillkommer skoldistrikt med en medelutdebitering av 1 krona men ej 1 krona 50 öre för inkomsthundra, och högsta bidragssatsen, 50 procent, skoldistrikt med en medelutdebitering till folkskoleväsendet av 3 kronor och därutöver. För Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker föreslås, på grund av där rådande extraordinära förhållanden, att statsbidrag i särskilt ömmande fall må kunna utgå med högre belopp, dock ej över 80 procent.

Den totala kostnadssumman beräknas av de sakkunniga, med utgångspunkt från ett A-pris av 12,000 kronor per klassrum för folkskola, 10,000 kronor per annat klassrum och 3,000 kronor per eldstad för tjänstebostäder, uppgå för hela riket till omkring 56 miljoner kronor, under förutsättning att det utav 1917 års riksdag uppställda framtidsprogrammet för folkskoleväsendets utveckling och organisation skulle fullt genomföras.

Det kan givetvis icke ifrågasättas, att en summa av nämnda storlek under en närliggande tid kan för ändamålet uppbibras; alla beräkningar äro för övrigt, — såsom de sakkunniga själva framhålla — endast ytterst approximativa och avse endast att giva en ungefärlig föreställning om storleken av det föreliggande byggnads- och anslagsbehovet. I den uppgjorda planen hava de sakkunniga

räknat med anslagens fördelning under en period av 12 år, men de tillägga samtidigt:

»Huruvida denna plan låter sig under nuvarande förhållanden realisera, sakna vi möjlighet att säkert bedöma. Skulle det statsfinansiella läget omöjliggöra planens förverkligande i obeskuret skick, vilket ur skoldistriktens synpunkt vore mycket beklagligt, finna vi det dock högeligen önskvärt och nödigt, att hela frågan ej undanskjutes, utan att början göres med ett lägre anslagsbelopp. I den mån tiderna sedermera ljusna, kunna rikligare anslag för ändamålet anvisas.»

En viktig fråga, som i detta sammanhang uppställer sig, har varit spörsmålet om ett avräkningsförfarande med de skoldistrikt, som redan vidtagit åtgärder för ordnandet av sitt skolväsen. I detta hänseende hava de sakkunniga framlagt en plan, och hänvisar jag i fråga härom till sid. 89—94 i betänkandet.

Under min verksamhet som fattigvårdskonsulent i några av de norrländska länen har jag kommit att erhålla en ganska god inblick i alla de svårigheter, som upptorna sig, då det gäller för skoldistrikt att ordna såväl skol- som fattigvårdsväsen. I allmänhet råder i dessa landsändar ett starkt intresse för att få folkskoleväsendet så väl ordnat som möjligt, och det är i regeln endast kommunernas oförmåga att bära de med skolbyggnaderna förenade utgifterna, som stått hindrande i vägen för skolväsendets utveckling på ett tillfredsställande sätt. Detsamma gäller fattigvårdsväsendet. Min uppfattning är den, att enda utvägen i de bygder, där jag haft min verksamhet förlagd, att komma ut ur det nuvarande tillståndet, är att staten lämnar ett kraftigt bidrag till uppförande av skolbyggnader. Den granskning, jag ägnat de sakkunnigas betänkande, har övertygat mig om, att deras förslag är synnerligen väl grundat och på ett rättvist sätt fördelar skolbyggnadstungan mellan stat och kommun. Tvivelsutan kan erfarenheten i framtiden komma att giva vid handen, att vissa jämkningar kunna finnas erforderliga, särskilt för de allra tyngst beskattade kommunerna, men i stort sätt synes mig intet förslag kunna för närvarande framställas, som på ett bättre sätt löser dessa svåra uppgifter. Kostnaderna synas mig, om de fördelas på en längre tid, icke vara avskräckande.

Med beklagande har jag iakttagit, att i årets statsverksproposition intet anslag äskats för detta viktiga ändamål. Jag anser mig därför pliktig att, med hänsyn till min erfarenhet om de faktiska förhållandena i vidsträckta delar av vårt land, bringa frågan under riksdagens prövning.

Frågan om avräkningsförfarandet med de kommuner, som redan ordnat sitt skolväsen, synes mig i detta sammanhang kunna lämnas helt å sido. Därest staten anser sig kunna gå in för en ersättning till kommunerna, kan spörsmålet härom upptagas framdeles vid ett ekonomiskt gynnsammare läge än det nuvarande. Däremot föreligger efter min uppfattning en allvarlig olägenhet, att icke säga fara, i dröjsmålet med *alla* åtgärder å förevarande område. De sakkunniga ha i sitt betänkande med styrka framhållit nödvändigheten av att statsbidrag för ifrågavarande ändamål omedelbart bliva tillgängliga, och de ha i detta hänseende föreslagit, att alla byggnadsföretag av här förevarande art, om

vilkas uppförande beslut fattats mellan den 1 juli 1923 och anslagsårets början, skola, under förutsättning att arbetena vid sistnämnda tidpunkt igångsatts, bliva berättigade till statsbidrag enligt samma grunder som de, vilka tillkomma först efter det, att den föreslagna förordningen vunnit laga kraft.

I syfte att början göres till ett upptagande av statsbidragsverksamheten å förevarande område, och då de av de sakkunniga föreslagna grunderna för statsbidrags utgående synas mig ägnade att på lämpligt sätt lösa den föreliggande uppgiften, tillåter jag mig hemställa,

att riksdagen måtte å extra stat för budgetåret 1924—1925 bevilja ett reservationsanslag av 1,000,000 kronor såsom statsbidrag till uppförande av byggnader för folkskoleväsendet i riket,

att riksdagen ville besluta, att de grunder, som innefattas i sakkunnigas ovan återgivna förslag till förordning angående statsbidrag till uppförande av byggnader för folkskoleväsendet i riket, måtte godkännas att tjäna till huvudsaklig ledning för bidrags beviljande, att riksdagen måtte besluta, att bidrag enligt nyssnämnda grunder må utgå jämväl för folkskolebyggnader, om vilkas uppförande beslut fattats efter ingången av juli månad år 1923, samt

att riksdagen ville bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som må finnas erforderliga för beviljande av statsbidrag för ifrågavarande ändamål.

Stockholm den 21 januari 1924.

Verner Hedlund,
Östersund.